

HAZAI TÜKÖR

TÓTH BÉLA

TISZA

(XV. rész)

MÉG MINDIG HALÁSZUNK

— A hal elmegy vízfolyásnak, mert a kenyerét az hozza. Lejjebb, ha fejjel fordul a folyónak, kitérja a száját. Persze, ha kicsi a víz, és a hal elívott, akkor visszamegy arra a helyre, ahonnet indult. De ivás előtti időszakban, különösen ha jó meleg réti vize van a hálnak, akkor mindig fölfelé jár. És csak amelyek nem nagyon pároztak el az eredeti szülőföldjüktől, azok nem mennek vissza.

Azt magam is tapasztaltam, hogy a Kutyásparton nagyon sok harcsa volt, jó meleg tavaszi víz jött rájuk, kezdtük fogni fönt a Körösben a harcsát. De szépeket, tízkilósakat, mert a jó halfészkes helyeket az alulról jövő hal fölkeresi, beveszi oda magát. Menne az tovább a kenyere után fölfelé, de ha egy ilyen mélyebb halfészkesben éri az apadás, akkor ott megmarad, bevárja, míg valamerre fordul a helyzete. De lefelé csak nagy szükségben akar menni vízfolyásnak. Megtelepszik ilyen mélyebb helyeken.

Télen pokrócozás alá is behúzódnak. Ilyen helyen két-három méterre is *bevermel* a hal. *Vermésen* azt értik a halászok, hogy a halak csinálják maguknak a helyet. Ahol valahogy csöndesebb a víz, ott elkezd a hal piszmogni, fészkelődni, mert érzi, hogy teljes nagy súlyával nem nyomja a víz. A többi is odaseregél, elkezdik farkukkal legyezni a földet, lassan kialakul az üreg, jégmentes, áradásmentes zugot vájnak ki maguknak. Ez néha elég nagy szokott lenni. A Körösön találtunk olyan vermet, rendszerint olyan sarkoknál, ahol állandóan vágódik a víz, hogy a kece járhatta órák hosszáig. Itt a kece először a harcsát fogta, azután a pontyot. Mert rá volt vermelve a pontyra a harcsa. Elgondolhatja, nem lehetett kicsi a *vermés*, amikor hét-három mázsa halat is kimarkoltunk belőle. Pedig nem is foghattuk meg mindet, hiszen a bandának kilencven százaléka szétszaladt.

— Telente többfajta hal bandázik egy kupacban?

— Egy télen a sógorommal egymás mellett kecéztünk. Észrevette a sógor, hogy az én kecém mellett sűrű buborékok jönnek fel, olyanok, mint a pörsenések. Ez a levegő, amit a hal enged ki magából. A sógor ráfordult a kecével arra a helyre, egyszerűen csak odaszól nekem: gyűjjön csak ide, nézze, hogy jár a kötél a kezemben. Mert észre lehet venni, ha a kece halat fogadott be, akkor remeg a tartókötél a kezünkben. Ottan szépen leengedtem én is a kecét, és mentem utána. Ő azal a húzással 13 harcsát fogott, én meg két nagy potykát. Tizenöt kiló volt a kető. De harcsa az én fenékjáró halszerszámomba egy se került. Akkorára a harcsabanda szétszaladt. Ebből is látszik, hogy addig együtt teleltek a veremben.

— Alszik-e télen a hal?

— Nem alszik, de nem is eszik. A mozgási területe olyan kicsi, hogy nem kíván falatot. De azért a fészketől egy-egy kicsit eltávolodik sétálni. Messzire nem járhat, hűvös van rá. Hanem, amikor befagy a Tisza, és lehullik rá a hó, a víz lesötétül, akkor elkezd mozogni a hal. Nem az élelemért, hanem levegőt keres. Aludni nemigen alszik a hal. Én még soha nem láttam alvó halat. Igaz, hogy ivás után le szokott állni a hal. Van olyan halfajta, amelyik az ivóhelyen marad, őrzi az ivadékot. A harcsa, a süllő is, amíg ki nem kel az ivadék, addig ott lebzsel a bölcső körül. A ponty ivás után elbágyad, leáll. Lehet, hogy akkor szundít is egy kicsit. És ilyenkor a szerszám se nagyon fogja a halat. De téli álmat bizonyos,

hogy nem alszik a hal, mert téli halászat idején akkor nem ugrana el a kece elől. Csak pihen, vegetál a hidegben. Télen, a levermelt halat nemegyszer kiveri a fészkeből az áradás. És olyan is létezhet, hogy a víz ugyan nem bántja őket, sem a jégáradás, olyan jó helyre tették le a téli párnájukat, viszont nem ritkán egymást kidúrnák a fészkekből. A harcsa harapdálja a másik fajta halat. Nem ritkán meglátszik az ilyenkor fogott halon a harcsa fogahelye.

— Milyen nemes halak vannak a Tiszában?

— Harcsa, kecsge, süllő, ponty, márna. Nemtelenek a balin, csuka, keszeg sokféle fajtája. Félnemes a menyhal, orsóhal, tarka süllő. Az angolna, a viza ritkán föltéved mifelénk is. A viza itt nem terem meg, nálunk csak véletlenül kerül horogra.

— Van-e a halaknak valami emberhez hasonló tulajdonsága? Vidámak, játszanak? Mert a nem szakember a mesékből meg mindenféle téves irodalomból szedve a gondolatot, fölruházza a halakat emberi tulajdonságokkal.

— A hal, amikor fölugrik a víz fölé, azt nem játékból teszi. Pl. a harcsa, amikor halat fog el, és a víz színe alatt hirtelen fölveti magát utána, a nagy mozdulattól kicsit kiemelkedik a vízből. Ilyenkor azt mondja a halász, hogy *rabolt* a harcsa. Mert hallani is, hogy cuppan vissza a vízbe. Ezt nem játékból csinálja, hanem dolgozik a kenyéréért. Játszani inkább a keszegfélék szoktak. Ezek, mikor jókedvük van, tényleg kiugrálnak a vízből. De ha a ponty kiugrik a vízből, annak akkor valami komoly oka van rá. Vagy megkergette valami nagyobb ragadozó hal, vagy valamilyen bőrébe került lárvát, tetűt akar magáról lefürdeni. Mert a víz fölsejének nagy szakító ereje van. Ilyenkor ugrál a ponty is. Levegő után nem ugrik ki a hal soha, hiszen éppen oxigénre szomjas, és hogy ugorjon, ahhoz nagy erő kell, vagyis még több oxigén. Ha oxigénszegény a víz, olyankor *pipál* a hal. Ez kis vizek idején szokott bekövetkezni, amikor sem szél nem borzolja, sem eső nem veri felszínét, hogy levegőt nyomna a vízbe. Az altalaj elgazsodik, az oxigén kivész. Ekkor pipálnak a halak. De ez a pipázás csak a nem szakembernek érdekes. A halász tudja, hogy szenvednek, nyomorognak a halak.

— Tanulékony a hal?

— Tanulékony. Ha horoggal megyünk, és jó kapás van a fenékhorgon, egy-két vetés után, amelyek nem akadtak rá a csalinkra, elmenekülnek arról a helyről. A harmadik bevetésre már nem veszik be a csalit. Mert látták a többinek a kínlódását, ezért nemcsak hogy nem harapnak, hanem el is szaladnak az olyan helyekről. S jó ideig számon is tartják, hogy milyen tragédiája volt ott a többieknek. És a hálókat is kitanulmányozza a hal. Ha például a dévér a háló ina fölött egy kis rést talál, vagy olyan helyet, ahol a para nem tartja elég magasan az inat, akkor már azt a helyet megtalálja, és átsuhan rajta. S ha már egy megtalálta közülük, és átmegy rajta, a többiek figyelnek ijedtükben, és mennek utána seregestül, mint a disznócsorda, amikor ostorral hajtják őket. A ponty is megtanulja a bajból való szabadulás útját: amikor a háló körülfogja, megpróbálja felülről átugrani az inat. Ha nem bírja, leüti magát a fenékebe, ott les, várja, hogy elmenjen feje fölül a baj.

TÁRSAS ÉLET

— A Tiszát ünnepelték-e a halászok?

— A foglalkozással járó eseményeket megünnepelték. Valamikor voltak itt halhasító helyek. Ezek rendszerint addig működtek, amíg a nagyháló meg tudott merülni a Tiszában. Bárkákon, ladikokban hordták a halat a hasítóhelyekre. Voltak pucolók, hasítók, tűzők, sózók, szárítók, csomagolók. Az idehordott, elkészített halat dézsákba rakták. Az elkészített hal legnagyobb részét Csongrádról Románia felé szállították. Mikor ez a munka év végére a vízzel együtt kifogyott, akkor volt ünnepség. Nem állt egyébből, mint halételekből készült, egy teljes napig tartó lakomából, és hát egy kis iszom is volt rá csongrádi kadarkából. Ez ma már nincs. De máig is megmaradt a hálóállításkor szokásos ünnepség. Mert mire a nagyhálót felállítjuk, felszereljük, eltelik egy-két nap is, ezt meg kell ünnepelni. Nálunk a múlt héten volt hálóállítás. Egy negyvenkilós birkát főztünk meg ebből az alkalomból, és húsz liter bor volt hozzá. Ez az ünnepség csak új hálókör szokásos.

— Mindegy, hogy milyen napra esik az ilyen ünnep?

— Úgy van ez, hogy mire az új hálót fölszereli hat ember, eltölt két-két napot. Mert ez nem termelőmunka, egységet nem lehet írni érte. Hát akkor van egy kis eszem-iszom. Hiába vesszük készen a hálót, azt úgy, ahogy az üzletből elhozzuk, nem veszi be a víz. Azzal babrálni kell még. Kinyújtani az inakat, köteleket,

ráhúzgálni a felső írta a parákat, az alsóra a súlyokat. Amikor ez is megvan, a halót összedadni a zsákkal, fölverní *isléggel*, mind az innal, mind a parával. Elég hosszadalmas munka ez.

Csongrádon a régi halászok ünnepe védőszentjük, Szent Rókus napjára esik. Ezért is volt a belvárosi templom az ő nevére elnevezve. Annak a búcsúja volt valamikor a legnagyobb ünnep. Annak idején a belvárosi ember, ritka kivétellel, a vízből élt. Akár mint super, lóhajtó, vontató, hajós, révész, molnár, de halász volt a legtöbb. Ha bajban volt a nép, Rókushoz fohászkozott. Hogy aztán Rókus odafigyelt-e, azt a maiak már nem tudják.

Tömegesen Tisza-ünnepelni emberemlékezet óta nem járnak a csongrádiak. De vízi ember ma sem tud úgy fölkelni, hogy vízre ne nézzen ki. Mit ígér a Tisza, mit csinált, mi várható tőle? Együttal persze a szerszámait is megnézi. Nem apadt-e ki a vízből a ladik, és a föbbi. A vízi veteránok, ha egy kis idejük van, összegyülekeznek a parti lejárók körül, és beszélgetnek. De ez már nem ünnep, inkább csak régről maradt szokás. Télen némelyik halásznál, ahol nagyobb lakás van, *bandázni* szoktak az emberek. Öt-hat, tíz ember is összegyűl ilyenkor, de hát itt a múlt fölemlegetése, az emlékek abajgatása megy, és ez sem ünneplés.

Virtigli halász a mi időnkben már nem létezett. Olyan, aki csupán a Tiszára merete volna hagyni a kenyérkeresetét. A mi időnkben már nem ilyen megbízható a Tisza. Inkább úgy van, hogy az a harminc-nyolcven csongrádi halász nagy aratáskor a vizeket járja, aztán ki hol találja a további keresményét. *Kubin*, mezőgazdaságban, erre-arra. A Tiszán való aratás különösen május-júniusban volt igazán eredményes, már jó termő esztendőben. Néha elkésett az idő, amikor tartósn magas volt a víz, ilyen egybeeshetett az őszi halbetakarítással. De normális esztendőben, amikor nem volt túl sok a csapadék, őszi felé már inkább a kecézés ment. Olyankor még nincs legödrölve a hal, kecével jól lehet fogni.

Télen, bár sok minden útját állja a halászatnak, ha lehet, és értelmét látja, a halász nem nyugszik. Ha év közben sokat zaklatták a halat, nyúzták a vizet, télire békén hagyja a halász. Télen, ha beáll a Tisza, és mondom, van értelme, meglékeljük a jeget, és leeresztjük a hálónkat. De ez csak vastag jégen lehetséges. Amikor öt-hat embert is elbírnak egy rakáson. Néha elég szép eredményt lehet elérni. Volt rá eset, hogy egyáltalán be sem fagyott a víz, mégse mentünk ki rá, mert azon a nyáron úgy elcsigáztuk már a halat, és olyan szoros helyekre voltak elvermelve, hogy nem bírtunk hozzáférni. Olyankor esetleg a magunk örömeire egy-egy kis menyhalat fogtunk, vagy egy kis baráthalat. Mert olyankor csak azok mozognak.

— Milyen ételeket csinálnak a halból?

— *Legelőszőr* is halászlét. Nem áll másból, mint hal, só, paprika, vöröshagyma, és természetesen tűz kell hozzá. Szeméthalat mi, halászok, nem szoktunk belepepecselni a lébe. Egy-két kilós pontyot, mellé két kilós harcsát meg egy kis kecségét összefőzünk, annak van leve, íze, szaga, húsa is. Ebben benne van a *föllé* és az *alaplé* is. Mert a vendéglősök a szeméthalat azért főzik a föllébe, hogy az adjon neki különös ízeket. De meg azért is teszik ezt bele, mert pótolják, amit a nagy halból, fejet, farkat elvesztenek. Azt ugyanis nem szabad feltálni. Van aztán vendéglő, ahol a pikkelyes halat nyúzzák. De a harcsát, kecségét nem lehet nyúzni. A halász szerint nem érdemes nyúzni a halat, mert a pikkelytartó bőr réteg adja a legjobb kocsonyás zamatokat.

A halász szereti, el is tudja készíteni a halételeket. De a változatos ételeket mi is megkívánjuk. Ezért nem igaz az, hogy örökké halon élünk. Van, hogy sokat vízen mozgunk, éjjel-nappal, olyankor szinte csak hal van egy hétig is a szánkban. Mondjuk, a reggeli vetésen szép baráthalakat fogtunk. Meg is éhezünk, megfőzzük egytálisan. Szalonnaszíron, vöröshagymával megforgatjuk a halat, aztán fölengedjük vízzel. Pár szelet krumplit, fél marék tarhonyát melléeresztünk, mindjárt ki is békültünk a világgal. A halász ezt az ételt tudja leggyakrabban unalom nélkül megenni. De voltunk már olyan helyzetben, hogy egész héten által kecségelevest ettünk. Sokat fogtunk belőle, mert akkor éppen annak volt az aratása. Hát mit is főzünk? Tarhonyás krumplit. Ettük aztán tarhonyával, krumplival, vagy olykor pirostra sütve.

Csináljuk a paprikást is. Sülloból legjobb a paprikás. De a harcsa, ponty, márna, kecsége is annakvaló. Tulajdonképpen ezek a paprikásnak való halak. Télen a menyhal. De ezek alá nem szégyen, mikor pörköltnek főzzük, egy kis paradicsomot ereszteni.

Az apróhalat pirostra sütve, jó fogú ember szálkástul, fejestül, farkástul megveszi. Csak épp a belét vetjük ki, a többit megsütjük, aztán befelé a „pörnyésgödörbe” vele. Jókat lehet rá hörpíteni a kadarkából. Amikor a sült halból étkezés után valamennyi megmarad, olyankor *marinírozzuk* a halat. Ecetes, vöröshagymás

lében egy napig pácoljuk. Hidegen esszük. De kedvenc étele a halásznak a *csuka munderban*. Tojásban rántva. És ha nagyon előkelők akarunk lenni, akkor kedvenc ételünk a rákkal töltött ponty.

Itthon legjobban fogamra való a gulyáshal. Főleg zöldbab, zöldpaprika idején főzzük. Előbb szalonnasíron megforgatjuk a paprikát, ráteesszük a halat, bele a tarhonyát, és krumplit. Tíz újját nyalja utána az ember. De a csongrádi halászok között házanként változik a gusztus. Az ingyencek tartármártással eszik a kecségét, süllőt. De ezek inkább vendéglői ételek már. A hal mindig a halászlében érvényesül a legjobban. Amikor már pancsot csinálnak a hallal, akkor valami stiklit akarunk az idegen ízekkel eltakartatni. Idegen ízelet adnak hozzá, hogy eltompítsák az állottságát, pocsolya, nád, doh ízet. A hal a halászlében mutatja meg a maga mivoltát. Hogy friss, hogy tiszta, hogy jóízű.

IVADÉKGONDOZÁS

— Ivadékfejlesztésre a csongrádiaknak nincs terepük. Volt ugyan ivadéknévelő tavunk, de a tagosítások idején elmérték tőlünk. Abban nyolc-tíz mázsa egynyaras ivadékot neveltünk. Ez a területünkhöz mért kötelező mennyiséget nem ütötte meg. Ezért idegen forrásokból vásároltuk mindig. Mert erre kötelezve van minden szövetkezet. Évi 72 ezer forintunkban van az ivadék nekünk. Herman Ottó szerint a magyar ember rabolja a halat.

Az alpáriaknak van egy *dögük*, amit tavaszi áradáskor zsilipen keresztül feltöltöttek Tiszával. Tesznek bele kétnyaras ivadékot, vesznek hozzá olcsó eleséget is, összel leengedik a vizet, akkorára az ivadék már nem ivadék, hanem piacképes ponty, étkezési hal. Hát ez nem egészen tiszta ügy. De ez a fajta ivadékosítás beleszámít a normájukba is. Telepítenek, ahogy az állam előírja, de rögtön ki is fogják. Ezért aztán az élő víz, az ivadékosítás ellenére, lassan elnéptelenedik.

A Tisza, már említettem, kicsi vízjárásaival nem tud halat nevelni. Az állami bölcsődékben nevelték meg ott tartják étkezési hal koráig, hiszen a háromnyaras ponty már étkezési halnak számít. De ez azért van, mert senki sem akar a másiaknak halat nevelni.

Régebben a halászok a holtágak gondozására nem sokat adtak. Hiszen a piacon is táblával jelölték, hogy dögvízi, tavi vagy élő vízi hal van-e a kupacban. Most nem kötelező a tábla. Hal — hal. Mind elkel.

A holtágat csak a kisebb pénzü emberek vették, a nagyobb pénzüek ezt a fajtát csak akkor, amikor nagy ritkán az élő vízből nem volt. A dögi halnak mindenféle furcsa szaga van. Van annak iszap, ronc, hínár, kotú, doh szaga. A szagokra legkényesebb a harcsa, a süllő, a ponty. De a keszegféle is felszedi a büzt. Főleg a pirosszárnyú keszeg. Mert az meg egyenesen *ronccal* él. Különbözetlen növényevő halunk a pirosszárnyú keszeg.

A kárász nem szagosodik el. A pocsolyából kifogott kárászt is meg lehet enni. Nem érzik rajta, honnét jött.

Az élő vizet nehéz ivadékosítani. Mert azok a fajta pontyok, amik a halastavakból kikerülnek, nem alkalmasak az élő vizek benépesítésére. Gyámoltalanok. Vagy kinn maradnak a széleken, ott pusztulnak el, ha meg a medrébe megy víz-sza a víz, lesodródnak. Nincs meg az a tulajdonságuk, ami a folyóban született halnak megvan, hogy tud védekezni a hideg, a jégár ellen. Tekintettel arra, hogy az élő vízű halállomány rettenetesen megcsappant, a halászszövetkezetek a holtágakat tekintik legfőbb vadászterületüknek. A sárköz-zugi Holt-Tiszát intenzív kezelés alá vették. Sok mázsa ivadékot telepítünk bele, etetjük, neveljük őket.

A szövetkezetnek, a halállománynak nagy károkat okoznak a vízmérgezősekkel. Pl. a kenderázatok. Tavaly a Kórógyon nagymérvű halpusztulás volt. Az elég halas csatorna, sok szép halat fogunk rajta, ezüstkárászt, pontyot, süllőt. Tavaly nyár vége felé a Kórógy egy mellékcsatornáját megfertőzte a sertéshizlalda. Sok volt a bolhájuk, bolhairtó porral dolgoztak. Közben eső jött, az lecsapta a vegyszert a csatornára, a csatorna a Kórógyra. Vagy száz mázsa hal fölfordult a bolhaportól. Mikor vizsgálatra került a sor, az illetékesek eltussolták a dolgot. Mi meg későn kaptunk észbe, hogy vízminőségét vettünk volna a pörhöz. Volt már ilyen mérgezésügy máskor is. Igaz, kisebb méretű, de akkor megfizették a kárt. Persze más dolog az, magányossal szemben föllépni, mint az állam önmagával szemben. Tudjuk, hogy a gyárak is sok kártérítést fizetnek a vizek szennyezéséért. De még messzi vagyunk attól, hogy a gyárak derítve engedjék be a szennyvizet. Az angolok nagyon szigorú törvényeket hoztak vegyi üzemeikre. Pl. nem engedik szabadalmaztatni azokat a háztartási és ipari vegyszereket, amelyek a célszerű felhasználásuk utáni néhány órán belül semlegesre nem bomlanak szét. Tehát a városok szennyvizét is már tisztítva eresztik a folyókba.

Azért a Tiszán mi, csongrádiak, ritkán találkozunk nagyobb mérvű ipari szennyződéssel. Két éve, télen, olyan fekete volt vagy három hétig a víz a jég alatt, mint a bélyegzőfesték. A halak feketén úszkáltak benne, akár a varjak. Nagyon rondák voltak. Hogy hol, s mit eresztettek a vízbe, nem tudjuk. A kifogott halak is olyan bűdösek voltak, hogy nem bírtuk megenni. De mikor kiment a jég, és az áradás kilökte azt a csúnya vizet, jött a friss víz, aztán kifürödték a halak magukat, rendbe jött minden.

A mi halainknak nagy kelete van még a kiskőrösi piacon is. De oda nem tudunk, csak barna halat vinni. Ilyen az ezüstkárász, ponty, csuka. Ezt megveszik. De ha keszeget viszünk, az már nem kell, mert a dunaiak is jártak oda keszeggel, az meg rettenő érzékeny a szagokra, a Duna meg fenolos, így aztán a kőrösiek a tiszai keszegre sem néznek rá.

Vannak hóbortos sporthorgászok, akik pécikkel minden magyar vizet megkóstolnak, ezért halászjegyért a Duna mellékéről is eljönnek a Tiszára. Azok mondták akkoriban, hogy a Dunában csak a halastavakban termett hal a tiszta. Mert az élő víz ide csak zsilipen át jön be.

Volt rá idő, az újság is írta, hogy egyszer már a fenőtől kigyulladt a Duna. Pedig az valamikor a közmondásban is a képtelenséget jelentette. „Akkor lesz az, ha kigyullad a Tisza”, ami azt jelentette, hogy soha. Pedig ni!

Na, aztán a szegediek panaszolták, hogy az algyői olajtöltő állomás elszalajtott pár tonna olajat. Az olaj megmered a vízen, beleszárad a halak kopolyájába. Abba meg beleszáradnak az apró gazok, csigák, kagylók. A kopolyú nem tud bezáródni, megfullad a hal. Ez is nagy károkat okoz. Ha ez sokáig így megy, a halal együtt eltűnik a halász is. Új törvények kellenének a víz védelmére. A Tiszát dajkálni kell halaival, bogaraival, minden élőjével együtt, mert egyszer kiszárad a kezünk közül. Sok folyó elszáradt már, amik korábban nagyvízűek voltak. Nem szeretném megérni, az ellenségemnek sem kívánom, azt látni, hogy a szél játszik a Tisza medrének homokjával. Azt nem kívánám, hogy magyar ember meglássa.

KUBIKOS

Nélküle nem szabad Csongrádról írni. Igaz, sokan rajzolták, festették, fényképezték, szociografizálták már. A város szülötte, Katona Imre, kandidátusi dolgozatában, a kubikosság monográfiájában, a legapróbb rezdüléséig fölcentizte e foglalkozás szépségét, gondját, baját, végzett munkájának eredményét.

„1876–1914 között Magyarországon 717 új folyómedret ástak 1716 km hosszúságban. A Duna, Tisza és mellékfolyók mentén kb. 6300 km töltést készítették el, ami megfelel az Egyenlítő egyhatodának. Ha a gátakat egyvégtébe raknánk, házánktól Észak-Amerika partjáig érnének.

És mindezt gépesítés nélkül, emberi erővel, ásonyomról ásonyomra haladva végezték. A mederrendezéseknél még nagyobb jelentőségű, hogy a magyar kubikosok mintegy 6 millió 300 ezer katasztrális hold földet ármentesítettek, s ebből 4 millió hold az Alföldre esik.

Eredményeik nemzetközi viszonylatban is kiemelkedők. Az ármentesített terület többet jelent Európa térképén, mint a hollandi, egész világ által megcsodált földhódítás, mert annak terjedelme a mienknek csak egyharmada.

Ezeken túl sok ezer kilométeres csatornahálózat készült el a magyar kubikos eredményével, talicskájával, izomerejével. És 58 ezer kilométer hosszú vasútvonal.” És ez büszkeség! Ez a büszkeség elszomorító.

A 160 kilométer hosszú szezi csatornát 1859-ben kezdték el építeni. A munka megkezdésekor a törökök 40 ezer egyiptomi fellahot dolgoztattak rajta kényszer-munkában. De már 1864-ben gőzmarkolók veszik át a munka nehezét. 10 év alatt készülnék el vele. Mi még a második világháború utáni években is a több ezer éves ásóval és majdnem hasonló korú talicskával indulunk az ilyenfajta földmunkálatokra.

Elszomorító büszkeség. Nálunk olcsóbb az emberi erő, mint a gép. És fizetség csak éppen megélésig járt érte. Vagyont az nem szerzett, aki ásott. Megbecsülés? A hatmillió holdnyi termőföldből, amit a kubikos izomereje szakított el a vadvízek országából, neki nem jutott.

Kiszárasztják a nagy rétet,
Nem terem több gyékényeket...
Málé terem a nád helyén,
Ott kapálgat a sok szegény...

A NYUGALMAZOTT KUBIKOS

A büszke eredményeket magáénak tudó kubikossereg obszitosát kerestem fel, hogy egy időre, míg emlékeit kubikoltatom vele, *csikóul* vegyem magamra a hámat, talicskája elé fogódzva.

Az ember alacsony, már termetre is visszamenőben van a gyerekkor felé, tiszta kék szemű. Első mondatomból érti, mit akarok. Zsebkendőnyi portáján, ami véggel fűrődik a Tisza gátjába, a lugas betonoszlopait igazgatja. A konyhába tessék. Kora reggel van, még csak ott ég a tűz.

— Mi teszi az embert kubikossá?

— A nyomorúság. Azt is úgy örökölte, mint más ember a kész jólétet. Apám kubikos volt, ő még nagy vándor. Amerikás. Kérges tenyerű. A piros mérgező gyufát, ha a tenyerén meggyújtotta, ott el is égethette, nem érezte. Bugyuta gyerek voltam, amikor egy hold poszahomok árán kihajóztam Amerikába. Ott jól ment sora. 1909-ben, mikor én nyolcéves voltam, anyámat meg minket, négyünket, gyerekeiket, kivitetett magához. Műtrágyagyárban dolgozott. Vitriollal maratta a húst a csontokról. Gázalarcban, gumiruhában állt a munkapadnál. Mikor éjszakai túlórában voltak, én hordtam neki a vacsorát. Bámultam azt az irtóztató munkát. Egyszer leszakadt alatta a padozat. Elette a vitriol a deszkát, mert az mindent megéget. Apám belezuhant az alsó emeleten mozgó szállító csillébe. Sokáig betegeskedett, de kiheverte. Anyám a munkáskolónián sütött, főzött, mosott. Anyagilag meglettünk volna. Csak a poloskás faházat nem szoktuk meg, és hogy apám egészsége váltódott pénzre, ezt volt nehéz megszokni. Meg azután angol nyelvű elemibe jártunk, mi, gyerekek, és négy év alatt kezdtük elfelejteni a magyar beszédet. Erre anyám föllázadt. Ő nem tanult meg angolul, velünk meg már lassan-lassan alig tudott szót érteni. Se szomszédasszonyolni, se apámmal társalogni, mert ő meg 16 órát is dolgozott, nem tudott. Így aztán, anyám a végén hazasírta a családot. Tizenháromban itthon voltunk. A keresményen vettünk három hold földet, amelyikben a békák kuruttyoltak. Amellett elő kellett venni a talicskát. Apám átkozta anyámat, épp akkor akart meggazdulni igazán.

— Az angol szó megy-e még?

— Hát olyan csongrádias kiejtésben.

— Azóta sem beszélt angolul?

— Nem volt módomban. Aztán lassan elködlik az az emberből.

Tejeskannával, friss kenyérrrel, az igyekezettől kipirulva most érkezik haza a kubikosné. Még nem találkoztunk. Mondom, mi úgyben lábatlankodom. Tesz, vesz, elégedetlen a konyha rendjével. Leül. Nagy darab, beszédes szemű asszony. Még pár mondat esik köztünk a férjével, s máris övé a szó. Aztán az ember szatyrot vesz a kezébe, kabátot a hátára:

— Ne haragudjon, egy kicsit elugrok, majd jövök mindjárt.

Akkor nem vettem meg észre, hogy szemmel kapott parancsot teljesít az öreg.

— Én kérek elnézést, hogy csak belöködtem, nyeletlen furkó módjára.

— Ráérünk. Az idő se dolgoztat még, meg amúgy is utána vagyunk annak, hogy örökösen keresetben legyünk. Mirőlünk már lejárt. Csak éppen tesszük-vesszük, mert mozdulat nélkül megalszik az embernek a vére is. Aki dologra született, azt megöli a tétlenség.

— Az én apám is kubikos volt, csak azért kezdem mondani, hogy ne múljon haszon nélkül a maga ideje sem. Hallom, magát az érdekli. Fiútestvéreim is a talicskában nőttek fel. Nagylányocska voltam már, nézegettek a legények, *csikóztam* apám előtt az egykerektűt, mikor a csongrádi gátat fejtették. Késő harmatos őszőkőn, a pallón meglátszott a nagylábom ujja, mert kilógott a rossz cipőből. Nagyon szégyelltem. Mi aztán nem könyvből, hanem apámtól, az életből tanultuk meg a kommunizmust. Apám régről szervezett munkás. És a direktórium elnöke volt Csongrádon. Mikor bejöttek a románok, először érte jöttek. Megugrott előlük. Anyámat vették elő. Anyás voltam rettentően, belekapaszkodtam a szoknyájába. Tizenkét éves voltam. Ordítottam. Anyámmal együtt vittek. Ahogy a járőrparancsnok magyarul mondta: vigyék a borjút is a tehénnel! A gimnázium egyik osztályába voltunk bezárva. Éjszaka volt, féltünk, bőgtünk. Hajnalban kiengedtek bennünket, mert bujdosásában megtudta apám, hogy minket fogtak be őhelyette. Földatá magát. Kistelekre vitték, román katonák őrizték. Kislány létemre hetekig én hordtam neki a tisztát, meg egy kis elállós ételt. Krumpilis tésztát, szármát. Apám tudott románul. A végén már az őrség mondta neki, szökjön meg. Kiküldték őrizetlenül a fogda utcáját söpörni. Rá se néztek. Biztatták, eriggy haza, a fene se törődik veled, csak a sóprút hagyj itt. Nem szökött el. Nem tudta magát bűnösnek, de azt tudta, hogy ha hazajön, az irigyei újra földadják.

Hát aztán ennek is vége lett. Odacseperedtem, hogy férjhez mentem. Azután már minden baj a saját bajunknak számított.

Megjött az ember, szatyor a sarokban, meggyújtja a butánál működő gáz-rezsót, nem szól asszonya beszédébe. De most, hogy vizet tesz a lángra, következik a váltás. Ráismerek a szokásokra. Az asszony a tűzhelyhez megy, az ember leül, folytatja.

— Csontra, izomra legényke koromban vékonynak indultam. Nem is ítelt talicskára az apám. Eriggy halásznak, azt mondta. Ott nem kell hirtelenjében akkora erő, mint a kubin. Halászgattam én, ahogy a többi csongrádi legényféle. De ahhoz meg szerencsém nem volt. Napjában letűzgéltem száz varsát is, és volt is abban hal, hiszen hajnalonta, mikor végigladikáztam a területemet, főlhúzgáltam a varsákat, soknak halnyálkás volt a spárgája, de hát a többiek, a szemesebb halászok engem figyeltek, mindig előttem jártak a hajnali sötétekben, elszedték a halaimat. Szóval rendszeresen megloptak. Így aztán nem bírtam megélni a halászatból. Közben meg is nősültem, így csak a magam erejére hagyakozhattam, mert a böcsület nem engedte, hogy úgy éljek, mint némely lopó halásztársam. Bár a bokorgazda maga is megmondta, persze borközi állapotban, pajtás, teneked meg az ő varsáikat kell megtekinteni, amíg ők a tiedben gyönyörködnek. Így juttok majd egyenesbe. De én ezt nem tudtam megcselekedni. Megmaradtam a talicska mellett.

A felszabadulásig örökösen messzi munkán kerestem a kenyeremet. Ahogy engedett a föld fagya, indultunk, ameddig bevette a föld a csákányt, addig vágtuk. Hát ezt mind elmondani, teljes regény. Csongrádi kubikosok között szervezetlen munkás nem is lehetett. A csongrádiak szemében kevés volt az izom, a jó szerzőm volt a szakismeret. Aki jelentkezett, azt kérdezték, szervezett-e? Ha ráteremtett volt, de szervezetlen, azt először beíraták. Így aztán jóban-rosszban együtt. Persze, a kubikosbandák is úgy alakultak, hogy dologra egyformák legyenek az emberek: erőre és korra is, hogy ok nélkül senkinek ne kelljen a többi helyett dolgozni. Okkal, balesetknél a banda termelte a beteg helyett is a normát. Aztán akadtak italozó bandák, ahol az volt a jelszó, aki nem iszik, az nem tér be közénk, ha bolhává változik is. Voltak aztán Népszavások, baloldali szociáldemokraták, de volt kommunista kubibanda is. Bizonyosan, hogy a harmincévi tényleges kubisidőmben száznál több munkán megfordultam. Biatorbágytól Balatonszárszóiig. Minket, csongrádiakat, szerettek vízi munkálatokra felfogadni, mert gátakat, csatornákat, átereszeket a legtöbb csongrádi kiválóan értette építeni. A szentesiek is híresek voltak, de azok inkább vasúti töltéseken dolgoztak, mert abban voltak mesterek.

Aztán ebben a harminc-egynéhány évben akadt sok szomorúság meg vidámság is. Fehérváron a lezuhant betongerenda mind a két lábát elcsapta egyik társunknak. Félévig kubikoltunk helyette, a család úgy kapta a bérét, mintha baja nem esett volna a kenyérkeresőnek.

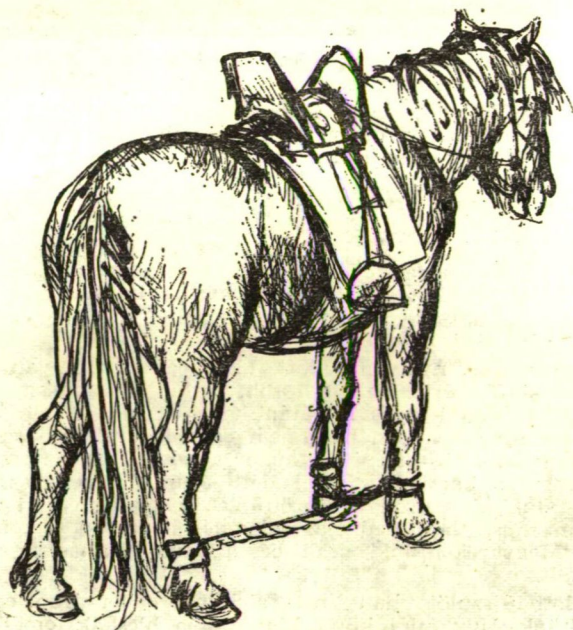
Vezsenyben a vízmesternek olyan szomorú volt a felesége, hogy nekünk is sírhatnánkunk támadt tőle. Úgy szőrmentében kitudtuk a vízmestertől, mert jó emberünk volt, munkáspártoló, hogy még életében sem mosolyintott a felesége. Ahajkodott, hogy mit nem adna érte, ha az egyszer elnevetné magát. Piszok nyár volt akkor, vízről talicskázunk fel a sódert. Azt mondta Eke Pali, nagy mókacsináló volt: ej, Ferkó bátyám, Virág Ferkó volt a gödörgazda, de meginnék egy kis jó izzajtó törkölypálinkát, akkor is, ha kendnek a vágányán csurogna le. Ferkónak se kellett több, pálinkát hozatott, letolta a nadrágját, egy harmadik ember öntötte a pálinkát a vágányára, Pali meg szürcsölte. Na, erre aztán nevetett ám a vízmesterné. Ő még ilyet nem látott.

Eke Pali minden állapot nyelvéen tudott. Majd, ami hang van a világon, az a szájában lakott. Becsültük érte, kellett a sok, családjától messze esett kubikosnak a jókedv. Mert a távolságtól, a család utáni vágytól, meg a nehéz munkától néha úgy el tudott keseredni a kubikos, hogy nem egyőnk, úgy vasárnap délutánonként, csak félrehúzódtott a többitől — sírni. Olyankor gondolt haza az ember. Aztán, hogy kirírta magát, bement a kocsmába, verekedett. Nem ritkán egész háborúság kerekedett az idegen faluk kocsmáziói és közöttünk. De az nem haragból történt, nem gyűlöletből, hanem muszájból. Pedig az odavalók is olyan szerencsétlenek voltak éppen, mint mi. Megverekedtünk, néha beszagattuk egymás fejét, aztán egy-két hétig nyugalom volt.

Eke Pali tudott újszülött hangján gőgicsélni. Fehérváron egy éjszaka nagy verekedésbe kezdtünk. Úgy éjfél körül kinyíltak a bicskák, emelkedtek a székek. Az ivó két villanykörtéjét valaki üveggel leütötte, erre egy pillanatnyi csönd állt be. Pali elkezdett cseccszopó módra sírni. Kohá, kohá-á-á, kohá. Az emberek elröhögték magukat. Akkor nem is lett verekedés.

— Most egy kicsit figyeljünk a sült halra — mondja a kubikosné — s terít.
— Mi sem reggeliztünk még, ha nem veti meg, szívesen látjuk. Az én uram hamarabb mesél a vidámságokról. De hát jobb is arra gondolni, mint a szomorúra. Az élet előadja ezt is, azt is. De a szenvedés forradásos nyomokat hagy az emberben. Hát én meg! Fiatalasszony voltam, első ízben terhes. Elmentem az uram után messzi munkára, mert az anyósékkal laktunk, az meg engem nem nagyon szívelt. Az uram gyöngén keresett, panaszos volt itthon minden falat kenyér. Elmentem az uramhoz, ott árendáltunk egy konyhát a munka körül. Főztem, mostam, élelem után jártam. Tizennyolc éves létemre hathónapos terhes voltam. Ásott kút volt a tanyán, ágas nélküli, kötélén kis dézsával húztam föl a vizet akkor is, amikor egyedül voltam a házban. Attól-e, hogy a hasamat nagyon szorítanom kellett a kávéhoz, vagy attól, hogy egy nap idegen tanyában nagy komondorok rontottak rám, megpocskoltak, hogy eszméletlenül elájultam, nagyon beteg lettem. A falusi orvos hazainvitált, azt mondta, hogy hamarosan még betegebb leszek. Hát hazajöttem, mentem az orvoshoz. Azt éreztem, hogy a halál fia vagyok már. Mert azt éreztem, hogy nem él bennem a gyerek. Korábban rugdosódott, most meg csöndben, nagyon csöndesen volt. Egy hónap múlva megszületett a gyerek. Halva. Tettem az orvosnak a szemrehányást, hogy tudta ő, mikor először vizsgálta, hogy nem él bennem a gyerek, hát miért nem tett valamit, mikor látta, hogy egy 18 éves fiatal asszony a mozgó koporsója a saját magzatának. Az orvos azzal védekezett, hogy nem volt szíve megmondani, hogy halottal kelek, fekszek, hogy hullá van bennem. Talán a víznek mentem volna ennek a tudatától. Mert segíteni akkor ilyen pénztelen asszonyon senki orvosa nem tudott volna. Akkor nem volt még szülőszoba meg terhesasszony-szolgálat. Aztán évekig féltem a férjemtől, a teherbeeséstől. Hátha megint az lesz a sorsom, ami először volt, s annak én is utána megyek.

(Folytatjuk.)

SZALAY FERENC RAJZA